

II.

Felügyelő gondnoki székfoglaló.**A gymnasiumi nevelés.**

— Tekintettel a középtanodák reformjára. —

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Úr!

Midőn Méltóságod megtisztelő és buzdító szavaiért mély köszönetet mondanék s mint egyházunk szeretett főpásztorának és iskoláink főgondnokának kezéből e főgymnasium egyik felügyelő gondnoki tisztét ezennel ünnepélyesen is átvennem: engedje meg Méltóságod és a t. közönség, hogy röviden a gymnasiumi nevelésről szólhassak.

Egyházunk főtanácsa megtisztelő bizalmából mint a főgymnasium egyik felügyelő gondnoka lépek tehát Önök elé. S megvallom, hogy akár egyházam legfőbb előljáróira, akár érdemekben gazdag gondnoktársaim karára és nagynevű elődeinkre gondolok e pillanatban, kétség fog el: vajjon az a bölcsesség, sokoldalú ismeret és élettapasztalat az egyházunk iránt tanusított mély és nem lankadó hűség, mely az ők egyéniségöket jellemzi s őket közöttünk nagyokká és tiszteltekké tevő, enged-e tért és lehetőséget számomra, hogy csekély erőmmel valamiképp hasznára lehessen azon szent ügynek, a melynek szolgálatára állítottam. Vajjon adhatok-e vissza valamit abból a fényből, mely ez intézetben annyi ezerek között reám is sugárzott, engem is hevített!? Mert hogy állásom csak dignitás legyen, az legkevésbé engem elégítene ki. S mihelyt arról kellene meggyőződnöm, hogy e helyen hasznosan működni nem tudok, legsürgősebb kötelességemnek tartanám azt másnak engedni át. Azonban épp oly becsületbeli kötelesség előttem, hogy komoly kísérletet tegyek az irántam nyilvánult bizalomnak megfelelni. Pótolni igyekezem a tehetséget buzgósággal és jóakarattal s számítok rá, hogy az mindenfelől méltánylással fog találkozni. Szelid bírāja, de lelkes barátja óhajtok lenni a terhes munkában fáradozó tanári karnak és ifjuságnak, hogy együtt karöltve és versenyezve munkálhassuk ez intézet jó hírnevének öregbítését s emelhessük ez által szeretett egyházunk tekintélyét.

Engedje meg azonban a t. közönség, hogy *gondolataimat ez ünnepélyes alkalommal egy kissé körvonalozhassam azokról az igényekről, a melyeket én ma a gymnasiumi nevelés iránt táplálok.* Ebben egyszersmind azt a czélt óhajtánám megjelölni, a mely felé öntudatos törekvéseinknek irányulniok kell.

Ama meg-megújuló kísérletek között, melyek a középiskolai oktatás rendezésére irányultak, *a gymnasium olyan alapnak bizonyult be, a melyet mellőzni, nélkülözni nem tanácsos, nem lehetséges.* Nemcsak a megszokás és kegyelet szól ez intézmény mellett, melynek nagyobb multja van, mint bármi másnak, — hanem főképp az a két-

ségbevonhatlan tény, hogy *ez az emberiség műveltségével elvülhatlanul összeforrt s annak igényei szerint fejlődött.* S hogy fejlődésképes volt, mi sem bizonyítja jobban, mintha mai állapotát összehasonlíttjuk multjának különböző korszakaival. Míg ugyanis a hét szabad művészet korában csupán *nyelvészeti gyakorlótér* volt a gymnasium a maga philologiai skáláival, — s később a logika, philosophia s ó-kori irodalom és történelem a vallástannal együtt a *human szellem* szolgálatára vezette: a mi korunkban a nemzeti nyelv, irodalom és történelem a *nemzeti nevelés* bélyegét ütötte rá. S ma már a közhangulat a reáltudományok számára követel benne egyenrangú helyet a többiekkel (realgymnasium.) Kissé nehéz ugyan a fokozott követeléseket kielégíteni, de ha látjuk — s ezt elismerni nem nehéz — hogy a mai szervezet már valóságos egyetem a régi gymnasiumhoz viszonyítva: e fejlődésképeség jogot nyújt a reményre, hogy műveltségünk mai igényei is kielégítésre fognak találni ez elastikus természetű intézetben, melynek legfőbb előnye mindig az volt, hogy a kor szükségéhez alkalmazkodni birt. Csak a méreteket kell eltalálni és bölcsen megállapítani a követelt berendezkezéshez. S minthogy mindenben döntő a kiindulás, én a mértéket nem abstract módon a tudományokról, hanem az emberi lélek tudás képességéről venném s erre alapítanám a tanrendet.

A gymnasium első rendü feladatát ugyanis nem abban látom, hogy ott az ismereteknek ennyi vagy amannyi quantumával ruházzuk fel az ifjúságot; hanem, hogy itt ennek értelmi, erkölcsi erőit és kedélyét egyenletesen fejtsük ki azon magaslatig, a mit a kór műveltsége megkövetel s a szellemi és physikai erők elcsigázás nélkül megbírnak. De az összes értelmi erők kifejlesztése alatt nem azt értem, hogy mindenki mindenben egyforma magaslatot érjen el; mert az egyéni hajlamok, tehetségek mértéke annyira különbözik, hogy szellemi uniformist erőszak nélkül alkalmazni nem lehetne. Hanem igenis legyen a gymnasiumi oktatás olyan, hogy az egy általagos közép niveau mellett minden teherettségnek tért nyujtson a további kifejlődésre. Vagyis, hogy az egyéniség természeti jogai ismertessenek el és részeltessenek kellő figyelemben. Kevés ifju van, a ki mindenre egyenlő hajlammal és tehetséggel bírna; de még kevesebb, a ki semmire se lenne való. S minthogy az élet minden erő elhelyezkedésére alkalmat nyujt, méltán követelheti is az iskolától, hogy amaz erők kimivelését ne hanyagolja el, ha azok az egyes egyénekben csak egyenként jelentkeznek is, mert az erők magasabb harmóniáját aztán ő alkotja meg.

E felfogásból önként következik, hogy én *helytelenitem s az oktatás veszedelmének tartom a mai maximumis tanterveket*, a melyek kényszer-zubbonyba helyeznek tanárt és tanítványt egyaránt s nagyon csekély számu kitünőség mellett elrettentő tömegekben termelik a selejtes elemeket. Én *minimális tantervet* adnék a gymnasiumnak s ebben aztán kérlelhetlen szigort követelvén, egyuttal módot nyujtanék tanárnál és tanítványnál egyaránt az egyéniség amaz érvényesülésére, a mit előbb emlitem. Éz egyszersmind a

túlterhelés kérdését is megszüntetné, a mire csupán csak ez és a módszer adja meg a lehetőséget.

A gymnasiumot általában előkészítő iskolának tekintik az egyetemre. Ma már tulnyomóan ebből a nézőpontból ítélik meg feladatát. S mentől kizárólagosabb lesz ez a felfogás, annál követelőbb a hangulat — és bátran hozzáteszem: annál nehezebb a feladat megoldása. Az egyetem minden facultása ugyanis azt kívánja, hogy a gymnasium mentől készültebb, hogy ne mondjam: mentől később ifjúságot szolgáltatson neki. S az intező hatalmak azt hitték, hogy ennek tulusigázott tantervekkel eleget tehetünk; de az eredmény még se akar beütni. Hol van hát a bökkenő? Tanáraink képzettségében? Ifjúságunk szorgalomhiányában?.. Hogy ezek a régiék mögött állanak, azt állítani nem merészelném. S mégis, ha a régi gymnasium ki tudta elégíteni az igényeket, mi tette hát azt ma arra alkalmatlanná?! Egyedül a mértéktelen tulkövetelés.

A hajókat úgy szokták építeni, hogy azok bizonyos sulyu terhek vitelére alkalmasok legyenek s erről is nevezik el ennyi vagy annyi száz tonnásnak. De a mely hajóparancsnok megengedné, hogy az ő ötszáz tonnására ezer tonnát rakjanak fel, bizonyára még indulás előtt elbocsátának szolgálatából. A gőzmozdonyok hordképessége is a legpontosabban ki van számítva — s mihelyt például egy vonatnál a teher túlhaladja azt az erőt, mindjárt második mozdonyt állítanak elébe. A természetben is egyik fentartó hatalom az erő és teher közötti egyensuly. S e tekintetben az ember nemesebb érzülete még az állatvilágra is kiterjeszti e törvényt s állatvédegyleteket alakít. Hát csupán az ifjúság testi és szellemi élete, mindnyájunknak, a nemzetnek e legbecsesebb kincse maradjon e törvény védelme nélkül!? Hát ez egyedüli dologban volnánk olyan tehetetlenek, hogy ne mondjam: fatalisták, hogy a sikertelenséget, sőt több: a veszedelmet nyitott szemekkel látjuk, a fölött egyenként és összeségben naponkint panaszolunk és jajveszékélünk, s azon segíteni ne tudnánk vagy ne akarnánk!? Hát nem akad már egy bátor hajós, a ki a sulyedő hajó megmentésére kidobálja abból a tulsulyt képező terheket?! Vagy várunk egy természetfölötti erőre, mely a veszedelemből kiszabadítson?..

Igenis várunk arra a felsőbb hatalomra, mit a közoktatásügyben az állam ragadott magához. Az oktatás színvonala emelésének nemes szándékától eltelve, ő lett — öntudatlanul — a feltornyosult bajok egyik okozója. Neki kell tehát az orvoslást is kezdeményeznie. Már keresi hozzá a szereket. Csak vigyázni kell, mert itt a legnagyobb nemzeti és közművelődési kérdéstről van szó! Egy téves lépés sulyos következményeit generatiók fognák megsínyleni. Fel kell emelni azért szavát bátran minden szakértőnek, minden illetékes tényezőnek. A megfontolt, indokolt bölcsesség által sugallt szakvéleményt az államkormány rossz néven nem veendi, sőt annak örvendeni fog — s kimért lassu eljárásával arra éppen időt akar juttatni. Remélem, hiszem, hogy egyházunk tanügyi körei e kérdést szintén tanulmány tárgyává teendik s tapasztalaton nyugvó

véleményeiket nem rejtik véka alá. — Én a részletekbe most bele nem mehetek, mert annak ez alkalommal nem is volna helye; de mint legégetőbb kerkérdésre a figyelmet igen is felhivandónak tartottam. Csupán még egy körülményt óhajtok kiemelni. *Nem osztom ugyanis azt az észrevétlenül uralomra jutott felfogást, mely a gymnasiumot praefereuter előkészítő iskolának minősítette.* Meg van ugyan e jellegének jogosultsága, de kizárólagosságát kétségbe vonom. rn a gymnasium által nyújtott általános miveltséget egy befejezett egésznek is tekintem s e felfogás alapján aztán azt mentől teljesebbnek óhajtanám. S álláspontom igazolására nemcsak azt a kétségbevonhatatlan tapasztalatot hívom tanunak, hogy a gyakorlati életpályákra innen kilépő ifjuság itt nyert általános miveltségével marad; hanem tovább kísérve azokat, a kik innen magasabb tanintézetbe lépnek, azt látom ugyan, hogy egy bizonyos tudománykörbe mélyebben behatolva, ottan szakemberekké, néha szaktudósokká válnak; de e szakon kívül minden egyébben legtöbbnyire ők is a gymnasium által nyújtott általános ismerettel maradnak, a mennyiben t. i. iskolai s nem magántanulmányokra gondolunk. Tehát még azon alapon is, ha a gymnasium előkészítő iskolának tekintetik, szükséges, hogy az ne tereltesék tulnyomóan valamely szakirányba, hanem őrizze meg az ismeretek egyenletessége által nyújtott egyetemes jellegét s tegye azt mentől teljesebbé. Feleljen meg a nevelés általános emberi szükségleteinek.

Az alkalmoszerűség magával ragadott. Nem térhettem ki a fennebbi reflexiok elől, mert úgy érzem, hogy közepoktatásunk forduló ponthoz jutott, hol minden hivatott tényezőnek állást kell foglalnia. Nem követelem magamnak a jogot, hogy a fenforgó kérdésben irányt adjak. Megelégszem a madár szerepével, mely ébresztő hangjával jelzi a napnak jövetelét s elhallgat, ha a felébredett munkások dologhoz kezdenek. Várom és remélem a munkás kezeknek emelkedését s óhajtasom sikerét.

De van még egy pár szóm ez intézet tanári karához és ifjuságához.

Midőn oly nagy és általános figyelmet szentelünk az ismeretek körének, mérvének és jelentőségének, melyet a gymnasium nyújt az ifjuságnak s általa a társadalomnak, *nem szabad megfélekednünk arról, hogy ez iskola nevelő intézet is* — s hogy a társadalom e tekintetben éppen annyit vár tőle, mint ismeretek dolgában.

Erkölcsiség, jellem s a közélet más miveltségalkotó jelemai, pl. tisztességtudás, mások iránti figyelem, előzékenység, tisztelet és szolgálatkészség minden jó izlésű embernél tetszéssel találkoznak s leginkább a hajlékony ifjukurban sajátíthatók el. Mentől többet nyújt ezekben valamely intézet, annál nemesebben pótolja a szülői házat, melynek a növendék legszebb évein át csak vendége. Az ő szellemi otthona az iskola, melynek bélyegét hordja magán a külvilágon is. Mindkét félnek érdekében áll, hogy ez ismertető jel ne legyen megbélyegző. S e tekintetben a tanári karhoz socialis igények füződnek.

Különösen az internatussal bíró intézeteknél. Az internatusnak sok tekintetben ártalmas hatását ellensúlyoznia kell az ifjúsággal való gyakori fesztelenebb érintkezés jótékony melegének, hol az ifju ne csak az előljárót, hanem az embert is érezze a maga közelében, mely megbecsülés benne az erkölcsi elköteleztetés érzetét tartja ébren — s a tiszteletnek és ragaszkodásnak intensív forrása lesz.

Mai internatusaink reformjára e mellett is mindendsetre gondolnunk kell. Ne legyen az csupán hajlék és menhely, hová a szegénység elvonul s teljesen izolálva is marad az élet nevelő, szórakoztató, szelidítő és nemesítő hatásaitól; hanem tegyük nevelő-intézménynyé, melyben tisztaság, rend, illem és egészséges közszellem honol s honnan műveltség árad szét a nyilvános életbe. Vigyük belé azt a meleget, fényt és kedélyt, mely a nélkülözött család helyett az ifjúságnak egy nagy, vonzó és kellemes otthont alkot, hol nemcsak testét huzhatja meg, de lelkületét is kifejtheti.

Addig is azonban, míg ez óhajtott átalakulás meg lesz, köves-sük Nelson jelszavát, melylyel dicsőségre vezette katonáit: *teljesítse mindenki kötelességét!* A tanár éljen hivatásának, szaktudománya örömeinek, melyek annál inkább gyarapodnak, mentől többet juttat belőlük az ifjúságnak. Nehéz és fáradságos munkáját édesítse az ambitio és a humanitás érzete, az a felemelő tudat, hogy az emberiség legnemesebb ügyének szolgálatában áll. Tekintse foglalkozását missionak, mert ha valaki e hivatásérzet nélkül — csak kenyérkeresetből lép e pályára, érezni fogja az ólomsúlyu átkot egész életén át: quem Dii odere, paedagogum fecere.

A tanári életnek van még egy más nevezetes vonatkozása is. *Az ugyanazon pályán* — s még inkább: *ugyanazon intézetnél működő emberek collegialitása.* Értékes, sokat jelentő fogalom ez uraim! Ki van ebben fejezve az egymás iránti kölcsönös tisztelet, bizalom és ragaszkodás, mely serkent, buzdít és felemel; erkölcsi solidaritásba fűz és védelmet alkot kifelé s jó példája által fokozza a tiszteletet és tekintélyt környezetünkben. Szellemi fegyverbarátság ez, mely az összetett erők fokozásával imponál. Mindnyájan nagyra becsüljük a tanári munkásságot, de ki tudná jobban méltányolni, mint saját maguk a tanárok egymással szemben. Óhajtom, hogy sokszor üditse fáradalmaikat a kölcsönös elismerés és méltánylás s szolgáljon ez egyszerismind buzdításul kitartásukban!

S kedves ifjúsága szeretett intézetünknek! Végig hallgatták egy nyilvánulását ama gondoknak, melyek a mi lelkünket állandóan el-töltik egyházunkért s annak egyik legdrágább kincséért, ez intézetért. Ez intézet egy szerves test, melynek tápláló véredényrendszerét önök alkotják. Vézna és élettelen lenne e test, ha a táplálékozás szabályosan és erélyesen nem végeztetnék. Adjanak neki szint és életet, hogy gyönyörködjék benne egyházunk és nemzetünk. Ismere-teik gyarapítása mellett ápolják szívök nemesebb érzelmeit. Emel-jenek abban oltárt hitök és hazájok szeretetének. Telítsék lelköket erős és elszánt nemzeti érzülettel, de *nem a napi politikai jelszavak értelmében, hanem magasabb ethikai tartalomra törekedve; mert legyenek*

tudatában annak, hogy a mai ifjuságra nagy és nehéz hivatás vár a haza szolgálatában. Vészterhes felhők mutatkoznak a láthatáron elleneink titkos és nyílt készülődéseiben. S az erők nagy mérkőzésének órájában csak az számíthat diadalra, kinek oldalán a szellemi és erkölcsi fensőség fegyvere csillog.

Nagy és tiszteletreméltó férfiakat adott ez intézet a múltban is a közéletnek. S hogy éppen a közelben maradjak, elég felemlítenem felügyelő gondnoktársaim Nestorát (dr. Brassai Sámuel), ki fényt áraszt reánk, egyházunkra és nemzetünkre, — s kiknek többi tagjai is, egyházunk élt vezéreivel együtt, munkás életük és jellemükkel minden irányban becsülést és tiszteletet vívtak ki. Kövessük őket mindnyájan, kik egyházunk ez első intézeténél hivatást nyertünk, hogy annak jó hírneve bennünk és általunk jövőben is fentartassék, sőt emelkedjék, miben ha csekély erőmmel én is közreműködhetem, csak egyházam iránti hű érzelmeimnek teszek eleget.

Ezek után szivemből üdvözölve ez intézet minden előljáróját és tanári karát — s működésükre Isten áldását kívánva, felkérem azokat a tanár urakat, a kik rendszeres állásukat itten velem csaknem egyidejűleg nyerték, hogy székfoglaló értekezéseiket előadni sziveskedjenek.*)

KOZMA FERENCZ
felügyelő gondnok.

*) A tanári székfoglalókat a jövő füzetünkben közöljük.

Balla Imre éneke.

Szép vonása belső ember atyánkfiainak, hogy a ritkaságot és régiséget, jóllehet csekélynek sőt haszontalannak látszik igen sokak szemében, megbecsülve gondosan összegyűjtik s ezzel nemcsak hogy szélesítik a kortársak és utódok ismeretkörét, hanem egyúttal érdekes adalékot is szolgáltatnak nem egy ízben nemzeti művelődésünk történetéhez.

Ily belső ember atyánkfíát ösmertem meg múlt ősön József Mihály ravai mester személyében. Kitartó szorgalma a mellett, hogy csinos kis múzeumot állított össze a vezetése alatt álló iskola számára, kézirati és nyomtatott művekből olyan magánkönyvtárt hordott össze, mely alkalmas lekötni a hozzáértők figyelmét. Kinyervén a tulajdonos szíves beleegyezését, több művet szereztem meg a főiskolai könyvtár számára. A megszerzett művek közt nevezetes Sólymosi Koncz József daloskönyve, mely 46 darab igen érdekes virágéneket tartott fenn a XVII. és XVIII. sz.-ból. Itt alant bemutatott énekünk is e 145 évvel ezelőtt összeírogatni kezdett codexből való.

A múlt százévi diákélettel, mely tudvalevőleg nálunk sem volt valami rózsás, két ének foglalkozik Sólymosi gyűjteményében. Egyik az iskola nyelvén latinul van és így kezdődik:

Nemo novit, quam sit dura
Scholasticae vitae cura;
Expertus potest narrare,
Quid sit scholas frequentare.
Studere ut et algere,
Esurire et sitire,
Nil tenere, nil habere:
Hoc nostrorum est vivere.

Még kutya sem él oly mostohán, — fakad ki elkéseredetten a panaszló diák. S nem minden humor nélkül éneklí:

Phasiones et turtures,
Turdos atque coturnices.
Attagenes reputamus,
Pisa, lentes cum gustamus.
Quales sunt aves gallinae,
Quid sunt carnes vitulinae,
Quid agrinae, quid ferinae,
Ignoramus leporinae.
O si videretis, quale
Lacertum sit femorale!
Plus in illo sunt pulices,
Quam Syntaxis Appendices.